

ביקורת ספרים

מסע לגן עדן ובחזרה / הרב תומר גרינברג

הרב אליהו מאיר פייבלזון, "אדם בגן עדן".
ירושלים, תשפ"ג. 113 עמודים. בעריכת: הרב ישי הבלין.

הצעד הראשון בבואנו לכתוב ביקורת ספרים אמור להיות הגדרת הז'אנר של הספר והבנת קהל היעד שלו. כשמדובר ב"אדם בגן עדן", שתי המשימות הבסיסיות הללו מציבות אתגרים לא שגרתיים. הרב פייבלזון הינו ראש ישיבה וכולל; שומעי לקחו הרבים נמנים אף הם, ברובם המכריע, על הציבור בני התורה. עם זאת, בהסתמך על סגנון הספר ואופן הגשת הדברים, החיבור שלפנינו ממוען לקהל רחב בהרבה, שהייתי מכנה כל אֲשֶׁר נִגַּע אֱלֹהִים בְּלִבָּם (שמ"א י"כ"ו). הרב מלבן פה כמה מאושיות היהדות, לא פחות; אבל הוא עושה זאת בעברית מדוברת, מובנת ואנושית מאוד. הספר ניתן ללימוד כמעט בלי ידע קודם וללא הנחות יסוד מוקדמות – וזאת מבלי להתפשר על דיון תורני רציני השואב ממלוא העומק של ארון הספרים היהודי, החל מהתנ"ך, דרך הגמרא והמדרשים, עבור ברמב"ם וברמב"ן, במקובלים ובמהר"ל, וכלה ברבותיו של הרב המחבר – הגרי"ש זילברמן, הגרי"ל מינצברג והגר"מ שפירא.

גם הז'אנר (סוגה) של הספר קשה להגדרה. על פניו, הרב מספק פרשנות עמוקה ומקיפה לסיפור גן עדן, בראשית ב'-ג'. עם זאת, ספרנו חורג מהמובן המקובל של פרשנות לתנ"ך. הרב תופס את סיפור גן עדן כמבוא כולל לתפיסת האדם היהודית, מבוא המקפל בתוכו בזעיר אנפין את הסוגיות המרכזיות המטרידות את המין האנושי מעולם.

נאמן לתפיסתו, הרב מטפל בסוגיות היסוד הללו בזו אחר זו, בסדרה של שנים עשר שיעורים שבכל אחד מהם גרעין קטן מסיפור גן עדן נובט לכדי עץ פרי מלבלב. נסקור שלוש דוגמאות:

- בשיעור השני הרב נדרש לעצם העובדה שהקב"ה מתואר כמי שמשוחח עם האדם, ואף ממנה אותו "לעבדה ולשמרה". כאן מתגלה הרצון האלוקי בשותפות עם האדם ואף בפעולה ויוזמה אנושיים. רצון זה תובע מהאדם לפתח אישיות עצמאית, שבלעדיה לא תתכן שותפות אמיתית. ביטוי ייחודי של שותפות זו בעם ישראל הוא תורת ישראל, שבה התורה שבכתב והתורה שבעל פה חבוקות זו בזו.

- השיעורים הרביעי והחמישי מנתחים את אופן פעולתו של הנחש במטרה ללבן את שורש הרע בעולם. דברי הנחש סובבים כולם סביב תְּמָה אחת: שבירת האמון בין האדם וקונו. לשם כך הנחש משתמש בטקטיקה מתוחכמת: הוא פותח את דבריו בטענה המופרכת שה' אסר לאכול מכל עץ הגן. מדוע הוא עושה זאת? הרי זה שקר ברור, ואכן האישה מיד מפריכה אותו!

מסתבר שהנחש עושה חשבון, שמשתלם לו לשקר כדי למסגר מלכתחילה את הדיון כך שה' יושב על ספסל הנאשמים. והוא מצליח: אף שהאישה מפריכה את השקר באופן מקומי, השיחה כולה עד תומה מתנהלת באטמוספירה של חשד. בהמשך דבריו, הנחש משתמש בחצאי אמיתות ומציג את אלוקים כמי שמנסה לפגוע באדם – בעוד שזה מה שהוא עושה בעצמו.

שורש הרע טמון אפוא בחשדנות בלתי מוצדקת, בנרגנות, בשבירת האמון; ועל דרך הניגוד, הטוב בעולם מושתת על יחסי אמון. לפיכך התורה מלמדת אותנו ליצור יחסי אמון בין אדם לחברו, כמו גם לתת אמון בה'. ביטוי מרכזי לכך מצוי בספר דברים, המהדהד שוב ושוב את העיקרון שעלינו לתת אמון בכך שמצוות ה' מכוונות לחיים ולהיטיב לנו: וַיִּצְוֵנוּ ה' לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל הַיָּמִים לְחַיֵּינוּ כִּהְיוּם הַזֶּה (דברים ו' כ"ד).

- השיעורים השמיני והעשירי מפענחים את הסמליות של עץ החיים ועץ הדעת טוב ורע, ומבררים את מקום העצים הללו בחיינו שלנו. עץ החיים המצוי "בתוך הגן" מפוענח כמקור הפנימי, הבלתי-תלוי של נביעת החיים עצמה, ממנו נובעים הרצון והמוסר. עץ הדעת, לעומת זאת, מתייחס לכל הכלים המאפשרים לאדם לתרגם את רצונו המופשט לפעולות קונקרטיים בעולם, ובראשם הדעת. הטרגדיה האנושית מתבטאת בהעדפת הכלים על פני מקור החיים, כלומר הפיתוי לאכול מעץ הדעת, בהיותו תאוה לעיניים ונחמד להשכיל, בטרם האכילה מעץ החיים שבתוך הגן. התוצאה המצערת של האכילה מעץ הדעת בעודו בעורלתו היא חסימת הדרך בחזרה לעץ החיים; אך בחסד ה' עלינו, ניתנה לנו גישה מחודשת לעץ החיים בדמותה של התורה אשר עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג' י"ח), וכולה מכוונת למען תקיון וטוב לכם והארכתם ימים בארץ אשר תירשון (דברים ה' ל').

*

אדם בגן עדן הוא ספר שאפתני. הפירוש שהוא מציע לסיפור גן עדן לא נכנס לסדר של הגדרות כמו "פשט", "דרש", "רמז" או "סוד". תחת זאת, הוא משלב בין כולם במטרה לדלות מסיפור גן עדן את עצם הלז של תפיסת האדם בתורה ולהנגישה לקהל הרחב. במידה שהרב המחבר הצליח במשימתו – הרי שספרו ראוי לתפוס מקום של כבוד בארון הספרים היהודי. אני מזמין את הקורא צמא החיים והדעת ללמוד את הספר ולחוות את דעתו בעצמו.